

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimisesta

Helsingin hovioikeudelta on pyydetty lausuntoa koskien selvitystä ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimisesta OM 2023:18. Hovioikeus toteaa lausuntonaan seuraavaa.

Tällä hetkellä selvityksessä mainitut sijaissynnytyjärjestelyt eivät ole Suomessa sallittuja. Hedelmöityshoitolain 8 §:n mukaan hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa ottolapseksi. Säännös, joka on tullut voimaan 1.9.2007, käytännössä kieltää hedelmöityshoitoihin perustuvat sijaissynnytyjärjestelyt. Säännöstä on sitä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 3/2006 vp) perusteltu muun muassa sijaissynnyttäjän terveydellisillä riskeillä, sijaissynnytyjärjestelyyn osallistuvien mahdollisella elämäntilanteen muutoksilla, taloudellisen hyväksikäytön riskillä sekä epävarmuudella adoptioprosessin loppuunsaattamisella sijaissynnyttäjän mielenmuutoksen johdosta.

Tämänhetkinen tilanne, jossa sijaissynnytyjärjestelyt ovat kokonaan kiellettyjä, johtaa siihen, että mikäli aiotut vanhemmat haluavat kuitenkin turvautua sijaissynnytyjärjestelyyn saadakseen oman lapsen, järjestely toteutetaan ulkomailla ja useissa tapauksissa maksullisesti. Tämä aiheuttaa useita eri ongelmia. Ensinnäkin vanhemmiksi haluavat eivät ole samanarvoisessa asemassa riippuen taloudellisesta tilanteestaan. Käytännössä vain varakkailla ihmisillä on mahdollisuus turvautua sijaissynnytykseen ulkomailla, koska sijaissynnyttäjälle maksettavan palkkion tai kulukorvauksen lisäksi järjestely edellyttää monessa tapauksessa useita ulkomaan matkoja. Lisäksi joissakin maissa sijaissynnytykseen ryhtyminen ei ole mahdollistettu samaa sukupuolta oleville pareille, mikä voi johtaa heidän eriarvoistumiseensa.

Toiseksi suomalaisten sijaissynnytyksiin hakeutuminen ulkomaille voi osaltaan edistää ihmisten hyväksikäyttöä, riistoa ja pahimmillaan ihmiskauppaa etenkin sellaisessa kohdemaassa, jossa elintaso on Suomea huomattavasti matalampi. YK:n linjauksen mukaan kaupalliset sijaissynnytyjärjestelyt täyttävät lapsikaupan kriteerit, jos sijaissynnyttäjä tai joku kolmas taho luovuttaa lapsen toiselle palkkiota tai muuta vastiketta vastaan, kuten valitettavan usein käytännössä menetelläänkin.

Lisäksi sijaissynnytysten kokonaiskielto aiheuttaa erinäisiä ongelmia adoptioprosesseissa. Käräjäoikeuksiin saapuvissa adoptiohakemuksissa on usein puutteita, koska ulkomailla saadut asiakirjat eivät kaikissa tapauksissa täytä suomalaisen adoptiojärjestelmän vaatimuksia. Esimerkiksi kahdeksan viikon harkinta-aika on saattanut jäädä vaillinaiseksi, mutta Suomessa adoptiohakemus on silti käytännössä jouduttu hyväksymään lapsen edun vuoksi, jottei lapsi jäisi kokonaan vailla huoltajaa ja kansalaisuutta.

Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan 5.7.2013 nro 2026 pitänyt määräävämpänä lapsen edun huomioon ottamista koskevan periaatteen noudattamista, vaikka on pitänyt kyseenalaisena Suomen

lainsäädännön kiertämistä ryhtymällä kiellettyyn toimintaan ulkomailla. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä asiassa ei ole. EIT:n ratkaisukäytäntö liittyen sijaissynnytysten aiheuttamiin oikeudellisiin ongelmiin on ollut vaihtelevaa. Kuitenkin ratkaisussa K.K. ja muut v. Tanska (6.12.2022) Tanskan katsottiin loukanneen kaksoslasten oikeutta yksityiselämän suojaan, kun Tanska oli hylännyt aiotun äidin perheen sisäistä adoptiota koskevan hakemuksen sillä perusteella, että kyseessä oli ollut kaupallinen sijaissynnytyjärjestely.

Kansainvälistä konsensusta sijaissynnytysten sallimisesta ei ole edes EU-maiden kesken. Keinohedelmöitykseen perustuvat sijaissynnytyjärjestelyt ovat tällä hetkellä kiellettyjä kaikissa Pohjoismaissa. Tanskassa on kuitenkin parhaillaan valmisteilla lainsäädäntö, joka sallisi ei-kaupalliset sijaissynnytykset. Esimerkiksi Portugalissa, Kreikassa, Englannissa ja Walesissa sekä Israelissa sijaissynnytykset ovat sallittuja tietyin edellytyksin.

Hovioikeus katsoo, että sijaissynnytysten sallimisella pystyttäisiin edes osittain rajoittamaan suomalaisten hakeutumista ulkomaille sijaissynnytyjärjestelyihin valtioissa, joissa syntyvän lapsen, sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien oikeusturvanäkökohtien tasapainottamiseen ei ole samanlaista pyrkimystä tai samanlaisia mahdollisuuksia kuin Suomessa.

Hovioikeus pitää onnistuneina selvityksessä hahmoteltuja suuntaviivoja sille, kuinka ei-kaupallinen sijaissynnytyjärjestely voisi olla mahdollista toteuttaa ja mitä seikkoja tulisi arvioida vielä tarkemmin, jos poliittisella tasolla tehdään ratkaisu ei-kaupallisten sijaissynnytyjärjestelyjen sallimisesta Suomessa. Sijaissynnytyjärjestely olisi mahdollista laillistaa, jos aiotut vanhemmat eivät voisi saada lasta muulla tavoin ja sijaissynnyttäjälle korvattaisiin ainoastaan sellainen raskauteen ja synnytykseen liittyvä terveydenhuolto, jota julkiset palvelut tai sairaskuluvakuutus eivät kata, sekä toteutuneet tulonmenetykset. Selvityksessä tarkoitettu adoptioita vastaava ennakkovalvontaan painottuva mekanismi lupamenettelyineen on hovioikeuden näkemyksen mukaan kannatettava, koska sillä voidaan parhaiten ehkäistä mahdollisia ongelmatilanteita jo ennen niiden ilmaantumista, vaikkakaan kaikkia riskejä ei voida siltäkään poistaa tai ennakoida. Sijaissynnytystä koskeva aiotuille vanhemmille ja sijaissynnyttäjälle järjestettävä ennakoneuvonta tulee sisällyttää mahdolliseen lainsäädäntöön. Myös sopimussuhde palvelutarjoajan kanssa eikä järjestelyn osapuolten kesken on kannatettava.

Lainsäädännössä olisi tärkeätä määritellä hyvin tarkasti aiottuja vanhempia ja sijaissynnyttäjää koskeva asianmukainen kelpoisuusarviointi sekä sijaissynnytyjärjestelyn ennakoarviointi ennen sijaissynnyttäjän saattamista raskaaksi. Tärkeätä olisi myös määritellä haittakorvauksen maksamisen kriteerit ja yksilöidä erinäiset kulut riittävän tarkasti, jotta ei-kaupallinen sijaissynnytykset ei muuttuisi käytännössä kaupalliseksi. Huomiota tulee myös kiinnittää epävirallisten palkkioiden maksamisen ennalta estämiseen. Sijaissynnytyjärjestelyt olisi lisäksi mahdollistettava ainakin alkuvaiheessa vain julkisten terveydenhuollon palveluntarjoajien toimesta, jolloin toiminnan ei-kaupallinen luonne ulottuisi myös palvelun tarjoajiin.

Hovioikeus katsoo, että adoptiosuostumuksen kahdeksan viikon aika on syytä säilyttää myös sijaissynnytyjärjestelyissä. Hovioikeus ei ole vakuuttunut mietinnössä esitetystä perustelusta sille, että sijaissynnytyjärjestelyn tuloksena syntyneen lapsen adoption tulisi aina olla tuomioistuimen vahvistama. Mikäli tähän kuitenkin päädytään, selvityksessä mainitut tuomioistuinten resurssihaasteet tulee ottaa huomioon.

Lausuntoa on hovioikeudessa valmistellut hovioikeudenneuvos Anna-Maria Kangas.

Helsingissä 30.5.2023

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus

Asko Valimaa

Presidentti

Helsingin hovioikeus

asko.valimaa@oikeus.fi